

İmanda Artma Eksilme Problemi

The Problem Of Increase Or Decrease In Faith

Esra Şimşek

Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri/ Kalam Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya/Türkiye

Graduate Student, Selcuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic
Islamic Sciences / Kalam, Konya/Türkiye

E-posta: muallimehanim33@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2847-9212

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran/ Yaz-Haziran

Geliş/Received: 23 Mart /March 2023

Kabul/Accepted: 24 Haziran/June 2023

Yayın/Published: 30 Haziran/June 2023.

Atıf/Cite As

Şimşek, Esra. "İman'da Artma Eksilme Problemi". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2023), 12/38, 135-145.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir. /This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Esra Şimşek)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Esra Şimşek % 100

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Publisher Serkan Yorgancılar, Ankara-Türkiye.

Öz

İmanın artması ve eksilmesi meselesi ilk dönemlerden itibaren önemini koruyan kelami problemlerden biridir. Kelami mezheplerin iman kavramına yükledikleri anlamlar bu konudaki tartışmaların temel nedenidir. Ehl-i Hadis, Mutezile, Hariciye, İmam Şafi gibi imanı amelden bir cüz sayan alimlere göre iman artar ve eksilir. Böylece yapılan iyi ameller imanı arttırırken, işlenen günahlar nedeniyle iman eksilmiş olur. Ehl-i sünneti oluşturan Eşari ve Maturidi mezhepleri tarafından imanın tasdik olduğu ve amelin imandan bir cüz olmadığı hususunda bir genel kabul bulunurken, Kur'an'da imanın artacağına delalet eden ayetler hakkında farklı yorumlamalar iki farklı bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna göre Maturidiler imanı tasdik çerçevesinde ele alıp artma ve eksilmeyi kabul etmemişlerdir. Eşariler ise peygamberler ve salih kulların imanının diğer insanların imanıyla eşit olamayacağından hareketle bunun mümkün olabileceğini kabul etmişlerdir. Yapmış olduğumuz çalışmada imanda artma eksilme problemini Maturidi ve Eşari alimleri perspektifinde ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Sünnet, İman, Eşarilik, Maturidilik, Kelam.

Abstract

The issue of the increase and decrease of faith is one of the theological problems that have maintained its importance since the early periods. The meanings that the theological sects attribute to the concept of faith are the main reason for the debates on this issue. According to scholars such as Ahl al-Hadith, Mutazila, Kharijiya and Imam Shafi'i, who consider faith as a part of deeds, faith increases and decreases. Thus, while good deeds increase faith, faith decreases due to sins committed. While there is a general acceptance by the Ashari and Maturidi sects of Ahl al-Sunnah that faith is assent and that deeds are not a part of faith, different interpretations of the verses in the Qur'an that indicate that faith will increase have led to the emergence of two different perspectives. Accordingly, the Maturidis considered faith within the framework of assent and did not accept any increase or decrease. The Asharians, on the other hand, have accepted that this is possible since the faith of prophets and righteous servants cannot be equal to the faith of other people. In this study, we will discuss the problem of increase and decrease in faith from the perspective of Maturidi and Ashari scholars.

Keywords: Ahl al-Sunnah, Faith, Ashari, Maturidism, Theology.

Giriş

Kelami mezheplerin yorumlamalarına göre farklılık gösterse de imanın tasdik anlamının hepsinde var olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber kelami ekollerin iman tanımlamalarında “kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel” olmak üzere üç prensibin biri, ikisi veya üçünü esas aldıklarını görüyoruz. Hz. Peygamber’in vefatı sonrası yaşanan süreçte Müslümanlar arasında cereyan eden olaylar ve savaşlar imanla ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İmanda artma ve eksilmenin mümkün olup olmadığı da bunlardan biridir. Bağdadi (ö. 429/1037-38) bu husustaki görüşleri üçe ayırır; birinci görüşe göre taatlerin imandan olduğunu kabul edenler imanda artma ve eksilmeyi kabul ederler. İkinci görüşe göre imanın sadece ikrar olduğunu kabul edenler onda bir artma ve eksilmeyi mümkün görmezler. Üçüncü görüşe göre imanın kalp ile tasdik olduğunu kabul edenler imanda eksilmeyi mümkün görmezken artması konusunda ihtilafın olduğunu bazılarının artmayı caiz görürken bazılarının bunu kabul etmediğini ifade eder.¹

1. İmanda Artma Eksilme Meselesi

Hz. Osman'ın (ö.35/656) şehit edilmesi ve devam eden süreçte yaşanan Cemel, Siffin savaşları ve tahkim olayları gibi siyasi hadiseler neticesinde Müslümanlar arasında derin görüş ayrılıkları meydana gelmişti. Bu görüş ayrılıkları nihayetinde siyasi ve itikadi oluşumların meydana gelmesiyle sonuçlandı. Müminler arasında yaşanan ihtilafların temelinde iman kavramı, amelin imanın bir parçası olup olmadığı, büyük günah işleyenlerin durumu ve tekfir edilip edilemeyecekleri yer almaktaydı. İman ile ilgili alimler arasındaki ihtilaflardan biri de onun artma azalma kabul edip etmeyeceği ile ilgilidir. İmanın artma ve eksilme tartışmalarına baktığımızda bu hususun temelinde iman mahiyetiyle ilgili kabullerin yer aldığını görmekteyiz.² Yani imanı tasdikten ibaret olarak kabul edenlere göre iman edilecek hususların artması veya azalması söz konusu olmadığı için iman artmaz ve eksilmez. Çünkü tasdik, bölünemeyen bir niteliktir; vardır veya yoktur. Tereddüt ve şüphenin bulunması iman olmadığını gösterir. Çünkü tasdik anlamındaki iman kesinliği gerekli kılar.³ Ameli imanın bir parçası olarak kabul edenlere göre ise, yapılan iyilik ve hasenatlar imanı arttırırken, işlenen günahlar nedeniyle imanını eksiltmiş olur. Ehl-i sünnetin iki mezhebi Maturidi ve Eşariler imanın tasdik olduğu hususunda ve amelin imanın bir parçası

¹ Bağdadi, Abdülkahir, Kitabu Usulid-Din, İşaret Yayınları, çevr. Ömer Aydın, İstanbul 2016, 288.

² Arslan, Hulusi, Bozkurt, Mustafa, Sistemantik Kelam, Çınar Yayınları, İstanbul, 2021, 92

³ Memiş, Murat, Ehl-i Sünnet'te Farklılaşma, Eşari-Maturidi İhtilafı, Tibyan Basım, İzmir, 2011, 365

olmadığında hemfikirdir. Konu ile ilgili iki ekol tarafından belirtilen görüşler şu şekildedir; Maturidilere göre iman artmaz ve eksilmez çünkü tasdik edilecek hususlar Rasulullah tarafından tebliğ edilmiştir. Bunların artması ya da eksilmesi söz konusu değildir. Eşarilerin yorumu imanın artıp eksilmesinin mümkün olabileceği yönündedir. Çünkü iman ile ibadet arasında kurulan ilişki imanın artıp eksilme şeklinde değişiklik göstermesine imkan tanır. Amelleri yerine getirmemek kişiyi iman dairesinden çıkarmasa da imanın kemalinde farklılığa neden olur.⁴

2. Maturidilik

İmam Maturidi (ö. 333/944) Ebu Hanife'nin (ö. 150/767) itikadi görüşlerini sistemleştirip bir mezhep haline getirmiştir. Maturidilerin imanın artma ve eksilme problemine yaklaşımları Ebu Hanife ile paralellik göstermektedir. Ebu Hanife'ye göre iman kalben tasdiktir ve ziyadeleşmesi ve noksanlaşması mümkün değildir. Hatta tasdik eden kişinin iyi veya kötü amel işlemesi tasdikini etkilemez. Dolayısıyla iman edenlerin yaptıkları fiiller onların imanda eşit oldukları gerçeğini değiştirmez.⁵ Ebu Hanife *"müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını arttırır, onlar sadece Rablerine tevekkül ederler."*⁶ ayetinde zikredilen imanın artması eksilmesi meselesini Resulullah dönemiyle sınırlı tutar. Çünkü Resulullah ahab-ı kiramdan öncelikle tevhide iman etmelerini istemiş, daha sonra da vahiy sürecinin devam etmesinden dolayı ahab gelen her yeni hükme iman etmişti. Ebu Hanife'ye göre iman, iman edilecek hususların artmasıyla artıyordu. Ancak asr-ı saadet dışında bu geçerli değildir.⁷

İmam Maturidi aynı ayet hakkında yorumu şu şekildedir; buradaki artma imanının niceliğindeki bir artış değildir. Maturidi imandaki artışı aynı noktaya bakan iki kişinin bakışıyla ve bu bakıştaki devamlılıkla örnek verir. Birinci kişi bir müddet farklı bir tarafa bakması sonucu ikinci kişinin bakışında bir değişim olmadığı için bakışının birincisinden daha fazla olmasına benzetir. Bu bağlamda Maturidi'ye göre imandaki artış iman üzere kararlılık ve devamlılık anlamına gelir.⁸ O, verdiği

⁴ Taftazani, Sa'deddin, el-Makasid, çvr. İrfan Eyibil, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, 728.

⁵ Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit.,el-Fıkhü'l-Ekber Şerhi,trc. Hüseyin S. Erdoğan, Hisar Yayınevi,İstanbul, 2019, 346.

⁶ Enfal 8/2.

⁷ Ebû Hanîfe.,el-Fıkhü'l-Ekber Şerhi, 346.

⁸ Demir, Hilmi, Tan, Muzaffer, "Ehl-i Sünnetin Reislerinden İmam-ı Matüridi", Ay Yayıncılık, Ankara, 2017, 90-91.

örnekte bakma ile ameli, bakılan olarak imanı benzetir, böylece amelin artması imanı arttırmaz. Oysa ki burada murad edilen, Allah'ın dosdoğru istikameti üzerinde sabit bir şekilde kalarak, kişinin imanındaki süreklilik ve dengenin artmasıdır.⁹ Böylece imanın özünde herhangi bir artma ve eksilme söz konusu olmaz ancak imanun niteliğinde/keyfiyetinde/kalitesinde artma ve eksilme söz konusu olabilir. Başka bir deyişle mümin kişi kaliteli/kamil bir imana sahip olabileceği gibi kalitesiz/kuru bir imana da sahip olabilir.¹⁰ İmam Maturidi'ye göre imanun tercih edilip küfrün terkedilmesi nedeniyle imanun yenilenmesi söz konusu olur.¹¹ Münafıkların ayetler geldikçe inkar etmeleri ve dine karşı olan tutumları, mesafeleri artarken, müminlerin imanlarındaki kararlılıkları ve imanlarının gücünü arttırır. İmanda her an yenilenme söz konusudur.¹² Mümin bir insanın hayatının her kademesinde imana aykırı fiiller işleme imkan dahilindedir. Fatıha suresinde "İhdine's-sırata'l-müstakim" ayetiyle edilen dua vesilesiyle Allah kişiyi bu tehlikeden uzaklaştırmış olur ve mümin böylece günde kırk kere bu duada bulunarak küfrü reddetmiş ve imanını tazelemiş/yenilemiş olur.¹³

Pezdevi'ye (ö. 493/1100) göre de iman artmaz ve eksilmez. O bu konuda imanı özde ve nitelik olarak iki farklı açıdan değerlendirir. Birinci kısma göre imanun özünde artma ve eksilme mümkün değilken, ikinci kısımda nitelik olarak müminlerin imanı farklılık gösterip birbirlerine üstünlük sağlamaları mümkündür. Ebu Hanife'nin rivayet ettiği "imanım Cebrail'in imanı gibidir derim fakat Cebrail (a.s.) imanına benzer diyemem, zira benzerlik(misl) sıfatlarda eşitliği gerektirir." sözüyle imanun zat yönüyle değil sıfat yönüyle artacağını belirtir.¹⁴ Pezdevi, ameli imanun bir parçası kabul edenlere de ithafen şöyle bir benzetmede bulunur; öküzün, koçun ve ceylanın boynuzunun ayrılması (bir parçası eksik olsa da) nasıl ki zatında bir eksiltme oluşturmazsa amel olmayan imanun da geçerli olduğunu ifade etmiştir.¹⁵

Hakim es-Semerikandi (ö. 342/953) artma ve eksilme gibi durumların ancak yaratılmış olan şeylerde ortaya çıktığından hareketle, imanun zatında değil fiilerinde oluşabileceği kanaatindedir. İman da yaratılmamış olduğu için artma

⁹ Avcı, Metin, "İmam Maturidi'ye Göre İmanda Artma ve Eksilme Sorunu, 2022, 204-205

¹⁰ Ak, Ahmet, Büyük Türk Âlimi Mâturîdî ve Maturîdîlik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019, 93

¹¹ Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, Te'vilatu'l Kur'an Tercümesi, çvr. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016 ,II /532.

¹² Maturidi, Te'vilatu'l Kur'an Tercümesi, VI/187.

¹³ Maturidi, Te'vilatu'l Kur'an Tercümesi , I/46.

¹⁴ Pezdevi, İmam Ebu Yusr Muhammed, Ehli Sünnet Akâidi, ter. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yayıncılık, İstanbul, 1988, 219-220.

¹⁵ Pezdevi, Ehli Sünnet Akâidi , 220.

eksilme söz konusu değildir.¹⁶ Semerkandi iman ışığa, küfrü karanlığa benzeterek birinin yokluğunun diğerinin varlığı anlamına geldiğini, imanun artmasının küfrün aynı derecede azalmasını gerektireceğinden iman ve küfrün birlikte olmasının muhal olduğunu söyler.¹⁷ “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım.”¹⁸ ayetinde geçen “tamamlamak” ifadesini ,ancak eksik olan bir şey için tamamlanma gereksinimi duyulacağını ve buna dayanarak imanun artıp eksileceği yorumunu çıkaranlara cevaben imanun din olduğunu ama din olan her şeyin iman kapsamına girmediğini nasıl ki küfür büyük bir günah olmasına rağmen her günah da küfürden ibaret değilse, iman da bir itaat olarak kabul edilse de her itaat iman olamaz.¹⁹

Sabuni’ye (ö. 580/1184) göre tasdikun varlığıyla iman ortaya çıkar. Böylece imanun artıp azalması düşünülemez. Sabuni “...imanlarını arttırır.”²⁰ ayetinin bazı manalara gelmesi mümkündür. Birinci olarak Hz. Peygamber döneminde vahiy süreci devam ettiğinden dolayı, nazil olan her yeni ayette müminlerin esasında icmali imanlarında var olan hükümlerin ayrıntılarında bir artışa neden olur. İkinci olarak, araz olan imanun “teceddüd-i emsal” (aynı mahiyette olan vasıf veya arazların devamlılığı, yenilenmesi) olabileceği gibi, imanun nurunun parlaması ve feyzinin fazlalaşması manasına gelmesi de mümkündür.²¹

Ömer en-Nesefi’ye (ö. 537/1142) göre iman tam bir teslimiyet ve tasdikten teşekkül ettiği için artmaz ve eksilmez. Ancak kuvvetli ve zayıf olması mümkündür. Örneğin Hz. Peygamber’in imanını ile diğer müminlerin imanını eşit değildir. İmanını kuvvetli hale getirecek şey amellerdir. Yoksa müminlerin iman ve tevhid konusunda birbirlerine üstünlüğü yoktur. Kur’an’da imanun artacağına dair yer alan ayetler imanun nurunun artacağına delalet eder.²² Ebu’l Muin en-Nesefi (ö. 508/1115) “İmanlarına iman katsınlar diye...”²³ ayetinde açıklanan durumun Kur’an’ın nüzul süreci devam ettiği dönemde sahabenin gelen her ayete iman etmesinin bir önceki tasdiklerine göre imanlarında fazlalık oluşturduğu anlamına

¹⁶ Semerkandi, Ebu’l Kasım el-Hakim, Sevadü’l Azam, trc. Talha Alp, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2007, 388.

¹⁷ Semerkandi, Sevadü’l Azam, trc. , 391.

¹⁸ Maide 5/3.

¹⁹ Semerkandi, Sevadü’l Azam, trc., 392.

²⁰ Enfal 8/2.

²¹ Sabuni, Nureddin, Maturidiyye Akaidi, trc. Bekir Topaloğlu, Pars Yayıncılık, İstanbul, 1978, 182-183.

²² Nesefi, Ömer, İslam İnançının Temelleri-Akaid, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2006, 47-48

²³ Fetih 48/4.

gelir. Ancak vahiy süreci sona erdiği için artık bu durum geçerli değildir. *"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır."*²⁴ ayetinden anlaşılması gereken müminlerin iman konusunda eşit olsalar da taat konusunda farklı olmalarıdır. Bu nedenle ayette geçen "imanlarını arttırlar"ın anlamı yakındır. Nesefi, İmam Şafi'nin (ö. 204/820) imanın artıp azalmasının mümkün olduğuna dair delil olarak sunduğu "Eğer Ebubekir'in (ö. 13/634) imanı ile ümmetin imanı karşılaştırılsa Ebubekir'in imanı daha ağır basar."²⁵ hadisinden maksadın Hz. Ebubekir'in ümmetin kalan kısmından daha fazla ecir sahibi olduğudur.²⁶

Maturidiler tasdik merkezli bir iman anlayışına sahip oldukları için ameli imanın bir parçası olarak görmezler. Böylece imanın kapsam yönünden bir artma veya eksilmeyi kabul etmeyeceğini belirtirler. Yani Peygamberimizin tebliğ ettiği olduğu iman edilecek hususlarda artma ve eksilme olmaz. O'nun tebliğ ettiği şekilde bütünüyle iman etmek gerekir. Örneğin peygamberlerin bir kısmına iman edip bir kısmına etmemek veya Kur'an'ın bazı ayetlerine iman edip bazılarına etmemek kişiyi küfre sokar. Ayrıca bu temel hususlarda ister cahil ister bilgin veya peygamber olunması ayırt etmeden müminler arasında hiçbir farklılık yoktur. İkinci olarak kişilerin imanı nitelik olarak farklılık gösterebilir. Maturidiler Kur'an'da geçen imanın artması ile ilgili ayetleri te'vil ederek taklidi iman sahibi biri ile tahkiki iman sahibi birinin imanının aynı kalitede olmadığını ifade ederler. Mümin önce icmali iman eder, sonra tafsili imanın hakikatine ulaştıkça imanının kuvvetlendirir ve kaliteli iman sahibi olur.

3.Eşarilik

Eşari'ye (ö. 324/935-36) göre iman tasdik etmektir.²⁷ O, imanın artması eksilmesi konusunda eksilmenin imani hususların bilinmemesi veya kuşku duyulması anlamına gelmediğini bunun küfür olduğunu ifade eder. Eşari'ye göre artma ve eksilme iman edilmesi gereken hususlarda müminin imanla ilgili sahip olduğu bilgi seviyesiyle birlikte akıl ve kalpteki derecesinden kaynaklanır. Eşari, Hz. Peygamber'in kulluğuyla diğer müminlerin kulluğunun derecesinin farklı olduğunu misal getirerek imandaki artma ve eksilmenin bireydeki imanın

²⁴ Enfal 8/2.

²⁵ Buhari, "İman", 33.

²⁶ Nesefi, Ebu'l-Muin, Bahrü'l-Kelam, ter. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010,67-68.

²⁷ Eş'arî, Ebû'l-Hasen 'Alî b İsmâ'îl, el-Luma' fî'r-Red alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida, trc. Kılıç Aslan Mavil, Hikmet Yağlı Mavil, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, 136.

kemalinden kaynaklanacağı düşüncesindedir.²⁸ Buna göre artma ile kastedilen imana ait bilgilerin artmasıyla gerçekleşir. Burada imanın artması daha önce bilinmeyen bir konunun öğrenilmesi veya kişilerin bir hakikate ulaşılmasıyla vuku bulur. Örneğin önceleri bilinmeyen ve tatbik edilmeyen imani bir konunun öğrenilmesiyle kişinin imanında artma meydana gelir.²⁹ Böylece Eşariler kişideki imani bilgilerin artmasıyla imanın kemalinde artma meydana geleceği kanaatine sahiptirler. Eşariler, imanda artma ve eksilmenin mümkün olduğunu şu ayetlerle delillendirmeye çalışırlar;

*" O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*³⁰

*" Müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca Rablerine güvenirler."*³¹

*"Ne zaman bir sûre indirilse, içlerinden "Bu hanginizin imanını arttırdı ki?" diye soranlar çıkar. Ama bu, iman etmiş olanların imanını pekiştirmiştir ve bundan dolayı onlar sevinç içindedirler."*³² *"Mü'minler, düşman birliklerini görünce, "İşte bu, Allah'ın ve Resûlünün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Resûlü doğru söylemişlerdir" dediler. Bu, onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini arttırmıştır."*³³

*"Biz cehennemın işlerine bakmakla yalnız melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkâr edenler için sadece bir imtihan vesilesi yaptık ki böylelikle kendilerine kitap verilenler kesin bilgi edinsinler, inananların imanı artsın; kendilerine kitap verilenler ve müminler şüpheye düşmesinler; kalplerinde hastalık bulunanlar ve inkârcılar da, "Allah bu sayı misaliyle ne demek istemiş olabilir?" desinler. İşte Allah böylece dilediğini sapkınlıkta bırakır, dilediğine de doğru yolu gösterir. Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez. İşte bu, insanlık için sadece bir öğüttür."*³⁴

²⁸ Eş'arî, Ebû'l-Hasen 'Alî b İsmâ'îl, İbane ve Usulu Ehl-i Sünnet, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2019, 169.

²⁹ Demir, Fethi, "Günah ve Kebâir Kavramları Bağlamında Bazı Eş'arî Âlimlerinin İmanda Artma-Eksilme Hakkındaki Görüşleri", Muş Alparlan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2022, 113.

³⁰ Fetih, 48/4.

³¹ Enfal, 8/2.

³² Tevbe, 9/124.

³³ Ahzab, 33/22.

³⁴ Müddesir 74/31.

Taftazani (ö. 792/1390) de imanın hakikati ve mahiyetinin ne arttığı ne eksildiği görüşündedir. Ancak amel ve taatin imanın tam ve kamil olması için gerekli olduğu kanaatindedir. Ameli imanın bir parçası olarak görmeyen Taftazani imanın hakikatini elde eden birinin ister ibadet ve taat işlesin ister günah işlesin müsavi olduklarını tasdikinde bir değişiklik olmaksızın tasdiki hali üzere baki olduğu görüşündedir. Daha önce zikretmiş olduğumuz ayette³⁵ Ebu Hanife'nin yorumlarını desteklemekle birlikte farzların tafsilatına peyderpey vakıf olmanın Peygamber dönemi dışında da mümkün olabileceği kanaatini taşır.³⁶

Cüveyni'nin (ö. 478/1085) konu ile ilgili düşüncesi Hz. Peygamber'in imanı ile diğer müminlerin imanları mukayese edildiğinde Hz. Peygamber'in tasdikinin şüphelerden arınmış ve sürekli olduğu için diğer insanlardan üstün olduğu yönündedir. Tasdikin bir araz olduğu ve Peygamberimiz için süreklilyken diğer insanlar için bazen bulunduğunu bazen de yok olduğunu bu nedenle Hz. Peygamber'in imanının daha güçlü olduğu görüşüne sahiptir.³⁷

Adudiddin İci'ye (ö. 756/1355) göre iman ister tasdik olarak tanımlansın, ister tasdikle beraber amellerdir diye tanımlansın artma ve eksilmeyi kabul eder. İman tasdik olarak kabul edildiğinde güçlülük ve zayıflık olarak farklılık gösterir. Bu düşünce Peygamber'in imanı ile ümmetin fertlerinin imanının eşit olmasını gerektirir. İci, bunun icma ile yanlış olduğu görüşündedir. Hz. İbrahim'in "*fakat kalbinin mutmain olması için*"³⁸ sözünü de yakini tasdikin artmayı kabul ettiğine dair bir delil olarak kabul eder. İci'nin ikinci itirazı ise Hz. Peygamber'in getirdiği şeyler tek tek düşünüldüğünde farklıyken hepsi icmali imanın bir parçasıdır. Bunlardan biri özel kabul edilip tasdik edildiğinde bu icmali tasdikden başka bir tasdik ve imanın parçası olur. Böylece İci, "ayrıntılı tasdikler artmayı kabul eder" kanaatine sahiptir.³⁹

Bakillani (ö. 403/1013) de nasslara dayanarak imanda artma ve eksilme olabileceğini fakat bu artıp eksilmenin imanın "tasdik" boyutunda değil söz ve amelde olacağını ifade eder. Çünkü tasdikte oluşabilecek bir eksilme insanı küfre götürür ve iman dairesinden çıkmasına neden olur. Bunun yanında herhangi bir müminin imanyla Hz. Peygamber'in Cebrail'in veya Hz. Ebubekir'in imanının eşit

³⁵ Enfal 8/2.

³⁶ Taftazani, Sa'deddin, Şerhu'l Akaid, hzl. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 2017, 226

³⁷ Cüveyni, İmam Harameyn, Kitabu'l İrşad-İnanç Esasları Kılavuzu, trc. Bülent Baloğlu, TDV Yayınları, İstanbul, 2016, 323-324.

³⁸ Bakara 2/260.

³⁹ el-Cürçânî, Seyyid Şerif, "Şerhu'l-Mevâkif" (Metin-Çeviri), çev. Ömer Türker, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021, C.III., 630.

olmadığını bunun nedeninin ise onların imanlarının mükemmeliyeti ve faziletinden kaynaklanması ile ilgilidir.⁴⁰

Eşarilere göre ayetler imanın zat olarak arttığını ortaya koymaktadır. İmanda artma söz konusu olunca ,imanı artan kimsenin imanı ,artmadan önce noksan olduğu anlamına gelir.⁴¹ Mümin olarak vasıflandırılmada peygamber ile herhangi bir mümin arasında farklılık yoktur. Ancak imanın derecesi olarak bir müminin imanı ile peygamberin imanı aynı tutulamaz.

Sonuç

Maturidi ve Eşarilerin imanın tasdik edilecek hususlarında artma ve eksilmeyi kabul etmesi söz konusu değildir. Aksi halde iman edilecek hususların birini bile reddetmek kişiyi küfre götürür. Maturidiler ayetlerde de geçen artmanın imanın zatını değiştirmedeği fakat nitelik ve kalite olarak artması, yenilenmesi, sebat üzere olması olarak yorumlamaktadır. Yoksa yapılan ameller imanı arttırmazken terkedilen ameller de imanı azaltmaz. Eşariler ise konu ile ilgili ayetlerin zahirini esas alarak imanın zat olarak artıp eksilebileceği kanaatini taşırlar. Böylece müminler imanları bakımından kuvvetli, zayıf olarak vasıflanabilirler. Eşarilerin bu görüşü benimsemelerinde Hz. Peygamber'in imanı ile herhangi bir müminin imanını denk görmekten endişe duymalarından kaynaklanırken, Maturidiler ise iman edilmesi zaruri hususları kabul eden bir müminin, imanının eksilmesiyle iman dairesinden çıkıp küfre düşebileceği ihtimalinden çekinmelerinden dolayı böyle bir yaklaşım benimsedikleri söylenebilir.

Kaynakça

- Ak, Ahmet, Büyük Türk Âlimi Mâturîdî ve Maturîdîlik, Ensar Neş., İstanbul, 2019.
- Arslan, Hulusi, Bozkurt, Mustafa, Sistemik Kelam, Çınar Yay., İstanbul, 2021.
- Avcı, Metin, "İmam Maturidi'ye Göre İmanda Artma ve Eksilme Sorunu", 2022.
- Bağdadi, Abdülkahir, Kitabu Usulid-Din, İşaret Yayınları, çevr. Ömer Aydın, İstanbul, 2016.
- Bakillâni, Ebû Bekir Muhammed bin Tayyib. el- İnsaf, Mısır, 1963.

⁴⁰ Bakillâni, Ebû Bekir Muhammed bin Tayyib, el- İnsaf, Mısır, 1963, 56-57.

⁴¹ Bağdadi, Kitabu Usulid-Din, 289.

- Cürcâni, Seyyid Şerif Ali bin Muhammed, Şerhu'l Mevâkıf, çvr .Ömer Türker, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2021.
- Cüveyni, İmam Haremeyn, Kitabu'l İrşad-İnanç Esasları Kılavuzu, trc. Bülent Baloğlu, TDV Yayınları, İstanbul, 2016.
- Demir, Fethi , Günah ve Kebair Kavramları Bağlamında Bazı Eşari Alimlerinin İmanda Artma-Eksilme Hakkında Görüşleri, Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2022.
- Demir, Hilmi, Tan, Muzaffer, Ehl-i Sünnet'in Reislerinden İmam Maturidi, Ay Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Ebû Hanife en-Nu'mân b.Sâbit, el-Fıkhü'l-Ekber Şerhi, trc. Hüseyin S. Erdoğan, Hisar Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen 'Alî b İsmâ'îl,İbane ve Usulu Ehl-i Sünnet, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen 'Alî b İsmâ'îl,el-Luma'fî'r-Red alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida, trc. Kılıç Aslan Mavil, Hikmet Yağlı Mavil, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, Te'vilatu'l Kur'an Tercümesi, çvr. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.
- Memiş, Murat, Ehl-i Sünnet'te Farklılaşma, Eşari-Maturidi İhtilafı, Tibyan Basım, İzmir, 2011.
- Nesefi, Ebu'l-Muin, Bahrü'l- Kelam, ter .Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Nesefi, Ömer, İslam İnançının Temelleri-Akaid ,Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Pezdevi ,İmam Ebu Yusr Muhammed, Ehli Sünnet Akâidi, ter. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yayıncılık , İstanbul, 1988.
- Sabuni, Nureddin, Maturidiyye Akaidi, trc. Bekir Topaloğlu, Pars Y.,İstanbul, 1978.
- Semerkandi, Ebu'l Kasım el-Hakim, Sevadu'l Azam, trc. Talha Alp, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Taftazani, Sa'deddin, el-Makasid, çvr. İrfan Eyibil, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.
- Taftazani, Sa'deddin, Şerhu'l Akaid, hzl. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 2017